

„ГРИГОР ПЪРЛИЧЕВ. ЖИВОТ И ДЕЛО“
от КИРИЛ ТОПАЛОВ.
С., БП, 1982. 290 с.

Разкриването на „явлението Пърличев“ в контекста на политическата и културната атмосфера през втората половина на XIX в. изисква не само познаване на конкретния материал, но и умение за вглеждане в процесите, имащи решаващо значение за националното ни възраждане. В този смисъл монографията на Кирил Топалов за Григор Пърличев открива перспектива в изследване на сложната политическа и културна ситуация тогава, осветлявайки една богата и драматична, лична и творческа съдба.

Книгата за Григор Пърличев е книга за живота и делото на един от най-големите и ревностни родолюбци на Българското възраждане. В това е и нейното крупно културно-историческо значение. А в доказването на единството и синхрона на личност и идеи, на личност и творческа реализация — е разкрита една от основните закономерности на възрожденската епоха. Така книгата за Пърличев е не само разказ за жизнения път на един голям българин, тя е и поглед върху процесите на обнова, настъпващи в българското възрожденско съзнание. Постепенно се разкрива обликът на една интересна личност в историята на Българското възраждане и на балканското духовно сътрудничество през XIX в. чрез „участието на един български поет в живота на две национални литератури и духовната му съпричастност към две национални култури при ясно определено българско национално съзнание“ (с. 128).

Написана в традицията на монографичните изследвания — хронологично и тематично предаване на основни моменти от житейския и творческия път на личността, — книгата за Пърличев проследява зад познатата наглед схема — особеното в развитието на Пърличев, разкрива и предава явленията като процес. Принципът на монографичното изследване налага и метода — литературно и културно-исторически. Пролъчва уменията на Кирил Топалов да интерпретира историко-литературния факт, да разкрие неговата обвързаност и взаимнообусловеност от конкретния исторически момент, да очертае функциите му в процеса на обществено и личностно изграждане. За такъв подход към „фено-

мена Пърличев“ едва ли е достатъчна само научна осведоменост или аналитично представяне на творчески изяви. Това, което прави от книгата на К. Топалов за Григор Пърличев действително научно изследване, е търсенето на верен методологически подход при анализа на отделния факт, приложената богата литературна и историческа култура на автора, съчетана с прецизна изследователска работа при упоритото издирване на значителен, почти непознат досега фактологически материал. Позоваването на малко известни гръцки източници и публикуването на нови документи във връзка с живота и делото на Пърличев оформят монографията като ценен документален труд.

Основен източник на изследването е Автобиографията на Пърличев, написана в последните години от живота му. Този факт, от една страна, дава възможност да бъде обхваната личната житейска съдба в пълнота, в движение, от друга — крие потенциална резерва към някои от по-ранните факти и събития в живота, посочени в автобиографията. Тук се проявява уменията на К. Топалов да прецизира отделния факт, да издирва неговите верни исторически координати, в известен смисъл коригирайки данните от автобиографичните бележки. Това разкрива стремежа за достоверно и правдиво представяне на личността на Пърличев, с нейното богатство и противоречивост.

Съществено качество на монографията за Пърличев е наличието на обширен апарат от бележки, езикови корекции и уточнявания, текстологичен коментар — всичко това обема една пета от цялата книга. Освен позоваването на известни наши и чужди библиографски източници, в „бележките“ намираме публикувани именно новите документи и факти, намерени при издирването в гръцкия периодичен печат, в архиви и архивни сборки на частни лица. Така се допълва представата за личността и делото на Пърличев, получена от самия текст на монографията с уточнявания и обогатяване на впечатлението.

С първа глава „Ранни години в Охрид“, която е и съвсем тясно свързана със съответните части от автобиографията, се дава представа за историческите условия на изграждане личността на Пърличев в ранна възраст, хвърля се яснота и върху дейността на един друг апостол на Българското възраждане —

Димитър Миладинов, като критично се разглеждат някои моменти от автобиографичните бележки на Пърличев, съпоставени с по-нови изследвания. Още тук се чувства нагласата и желанието на автора за постигане на пълнота в предлаганите и разглеждани факти, за изясняване на не съвсем изяснени и спорни моменти.

Значителен интерес в този смисъл представят главите за следването на Пърличев в Атина и особено участието му в атинския поетически конкурс през 1860 г., носещи съответно заглавия: „Първо следване в Атина. Учител в родината“, „Второ следване в Атина“ и „Участие в конкурса през 1860 г. Отзвукът в печата“. И тук приличава стремежът за представяне на новооткритите факти и документи, използвани са актуални и най-нови документални издания (специално е обрнуто внимание на публикуваните новооткрити писма на Пърличев в архива на д-р К. Робев от В. Тилева и Ан. Коджаев през 1976 г. и възможностите, които те дават за съвременна преоценка на някои факти).

Прочуването на гръцкия периодичен печат оттогава осветлява един от най-важните и значими периоди в живота на Пърличев, които са водещи в изграждането му като личност — двата престоя в Атина, високата оценка на гръцкия печат за „таланта и поемата на Пърличев“, самото провеждане на конкурса и полемиките около него.

Прави впечатление желанието на К. Топалов да обособи своята научна задача още с въвеждането в главата за участие в конкурса от 1860 г.: „Нашето изследване със своя предимно документален характер си поставя задача да продължи усилията в тази насока на Н. Трайков и на германската славистка Д. Кадах, първите, които съобщиха редица интересни факти във връзка с участието на Григор Пърличев в Атинския поетически конкурс“ (с. 49). Тук се проявява не само научната добросъвестност на автора, но се постига и впечатление за възникването и реализирането на задълбочения научен интерес именно към този толкова интересен период от живота на Пърличев. Така се постига своеобразен втори план в монографичното изследване — освен проследяване моментите в житейската съдба и творческите прояви на Пърличев, така също и своеобразно хронизиране на по-значителни и приносни научни дирения върху живота и дейността му, което придава характер и звучене на актуално изследване.

Подробно и аналитично са представени въпросите около конфликта с Орфанидис и отразяването му в съвременния гръцки периодичен печат. В бележките към тази глава са приложени пълните текстове на статии и мнения на Пърличев във връзка с този конфликт, които, така събрани, разкриват действителната страна на въпроса. С главата „Поемата „Скендербей“. Участие в конкурса през 1862 г. Отзвукът в печата“ се дооформя

картината от живота на Пърличев, свързана с престоя му в Атина. Тук са дадени не само нови данни, показана е реакцията на гръцкия печат на разразилата се полемика. Нещо повече, както сам авторът на книгата изтъква: „Откриването на новите данни за участието на Григор Пърличев в атинския поетически конкурс осветлява един важен период от живота на заслужили български възрожденец, като дава съвсем сигурни основания (разр. м. — Р. Д.) за коригиране и на някои съществуващи погрешни или недостатъчно уточнени становища“ (с. 119). Поставянето преди всичко на въпроса за националната принадлежност на Григор Пърличев е от особена важност и неговото доказване чрез безспорен фактологически материал е категорично. Прецизно и аналитично авторът проследява различните мнения в тази насока, като аргументирано утвърждава становището на В. Пундев в неговото издание на съчиненията на Пърличев. Добро впечатление прави и полемиката на К. Топалов с някои изследователи, които недооценяват значението на историческата ситуация и достигат до неверни изводи, какъвто е случаят с Д. Кадах. Той приема нейното становище за „необяснимо“ именно поради факта, че „на нея ѝ е било известно писаното от Пърличев и полемиката му с Орфанидис, където той ясно, високо и категорично заявява националната си принадлежност“ (с. 123).

Така значителният културен и исторически факт — увенчаването на Пърличев на конкурса през 1860 г. в Атина — придобива документална пълнота, получава се представа за ситуацията около провеждането на конкурса и смело и достойно включване на младия поет в полемиките в печата, което изковава личността му — богата и интересна. Не на последно място е и усещането за законна национална гордост при запознаване с публикациите в гръцките вестници „Фос“, „Авги“ и „Етнофилак“. Ще цитирам тук част от становището на в. „Фос“, дадено в книгата: „Когато прочетохме цялата поема, се издигнахме в друга поетическа сфера, фантазията ни блуждаше в героични места и дълго ни се струваше, че четем самия Омир (разр. на К. Т.) — толкова го наподобява в описанията и нравите.“ Чрез този цитат авторът доказва и верността на твърдението на самия Пърличев в автобиографията, „че в Атина бил наречен „втори Омир“, към което в изследването на Д. Кадах са „изразени резерви — и по мнението на автора — това прави още по-наложително неговото поставяне и разглеждане в светлината на новооткритите факти около участието му в конкурса“ (с. 125).

В отделна глава „За поетиката на „Сендариат“ К. Топалов обръща внимание на някои характерни черти в поетическото осмисляне на образите и в предаване художествените качества на поемата. Тази глава е необходима за постигане на пълнота в представянето

на жизнената и творческата съдба на Пърличев, за разкриване действителните поетически достойнства на неговите творби. Въпреки качествата, които има, тя отстъпва по въздействие на другите части на монографията. В нея се среща на места описателност в разкриване въпросите на поетиката на поемата, липсва акцентът в литературоведския анализ, който често звучи информативно. Професионализъм на автора при анализа прозвучава едва при наблюденията за „художествената многовалентност (и въобще за художествената функционалност) на думата-образ“ (с. 81), във финала с обобщението за особеното съчетание на „различни поетски в една литературна творба“ (имат се пред вид трите типа художествено виждане: фолклорен, пластично-психологически и индивидуално-творчески). В този смисъл поемата на Пърличев е ситуирана в поетическия контекст на века наред с творчеството на първите поети — Ботев, Славейков, Вазов.

В останалите глави на книгата се осветляват малко известни факти от живота на Пърличев в Македония, Охрид, за неговото участие в гръцката политическа и културна действителност, а също така са показани и някои почти неизвестни страни от дейността и заниманията му тогава. „Апостолска дейност в Македония“ — това е главата, в която е разкрита подробно дейността на Пърличев като един от първите и най-ревностни борци за въвеждане на български език в училището в Охрид, където е съхранено живо българското народно-свещено съзнание сред българското население, за да бъде наречена дейността му в Македония „учителска и апостолска“. Книжовните занимания на Пърличев в Охрид и проявените подчертани социологически интереси (повод за такова твърдение дава един непубликуван очерк на Пърличев за Охрид и Охридско) го представят като личност, богата и интересна, типично възрожденска с патриотичната ревност на своите занимания и с целия си живот. Последните глави от книгата са наситени с обилен фактологически материал, позоваване на документални източници с приважване в бележките на цели отзиви за превода на Пърличев на „Илиада“, за последните му творби.

Запознаването с монографията на Кирил Топалов „Григор Пърличев. Живот и дело“ обогатява представите ни за житейския и творческия път на този „деец от петкославейковски тип“, разкрива личността му на „просветител, публицист, поет, творец, с една дума — апостол, който поддигна всички страни на своята дейност на една свръхзадача, чиято крайна цел има по възрожденски определено политически характер“ (с. 224). С включените нови документални материали, с показаното умение на автора за вглеждане в процесите и явленията и обяснението на мотивите за дейността на Пърличев монографията представя своеобразна психография на неговата личност, чиято лична съдба

носи особен драматизъм. В този смисъл книгата на Кирил Топалов за Григор Пърличев е крачка напред в представянето в нашата наука на живота и делото на тази „голяма, светла личност, която по ботевски и славейковски защити с целия си живот своята максима: свършенство или смърт“.

Румяна Дамянова

ПРИРОДА, ПОЕЗИЯ И ИНДИВИДУАЛНОСТ

(„Природа и поезия“ от Михаил Василев, С., БП, 1982. 172 с.)

Както заявява още в началото, Михаил Василев разглежда своята книга „Природа и поезия“ като своеобразно продължение на книгата „Редове за поезията“. Това е казано пряко и точно. В първата книга според автора ѝ преобладавали „бегли, по-свободно направени характеристики“, а във втората поетите се изследвали като „проявление на самобитни поетически виждания“.

В тази критическа изповед се съдържа и още една истина: авторът не защитава това, което вече е постигнал като творческа основа на предишната си книга, посветена на българската поезия, и новото ще разширява в друг тематичен кръг и с други избрани художествени прицели в едно продължително свое усилие да разпостре проучванията си върху поезията ни „от Вазов насам“. И тъй като новата му книга си поставя малко по-други цели и задачи, тя ще бъде изцяло обърната към днешния ден на лириката ни, пречен през „мизийския ландшафт и поетическото светоусещане“. В същото така се нарича и първата глава на книгата. Тази уводна и почти теоретична част определя и същността на изследването му.

Може ли, без да се демитологизира образът на Балкана в българската поезия, да потърсим други нейни корени на поетическо светоусещане? Историческите поетични форми и закономерности не са застинали догми. Ако сериозно говорим за „мизийско светоусещане“, трябва поне да се съобразим и с едно също така цялостно „тракийско светоусещане“.

Михаил Василев се е ограничил с „мизийския ландшафт“ на поезията ни, чийто поетичен стожер безспорно е цялостното поетично творчество на най-мизийския наш поет Никола Ракитин.

Това вече е достатъчно оправдание да се види оригиналният профил на поета върху живия релеф на българската поезия в една на пръв поглед затворена, но и толкова продължителна и плодотворна традиция.

Ракитин идва в плевенската равнина от подножието на Мургаш. Той носи в културата и в светоусещането си, в цялостното изграждане на своята творческа личност изблици от общобългарското, от „мистерии“